

ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Описано деякі особливості інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Сформульовано парадигму інноваційних трансформацій вказаних закладів. Показано вплив інноваційної активності на динаміку конкурентоспроможності сфери вищої освіти.

Some features of higher educational establishments innovative activity are described. The paradigm of innovative transformations of the indicated establishments is formulated. The role of innovative activity in the dynamics of higher education sphere competitiveness is shown.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційні трансформації, конкурентоспроможність вищої освіти.

Трансформаційні перетворення в гео економічній сфері світу, які розпочалися наприкінці ХХ століття, все більше підсилюють відрив розвинутих країн із постіндустріальною економікою від інших, до числа яких належить і Україна. Ефективною можливістю забезпечити випереджальні темпи розвитку національної економіки є перехід її до інноваційного розвитку [1].

Сучасна парадигма державної інноваційної політики має виходити з того, що перехід економіки на інноваційну модель розвитку вимагає не лише нарощування наукового, науково-технічного та інформаційно-інтелектуального потенціалу, а й підтримку достатнього рівня людського потенціалу. Це, своєю чергою, визначає необхідність відповідних інвестицій у розвиток людського потенціалу, тобто інвестицій у фізичний, інтелектуальний, духовний розвиток громадян [2, с. 12]. За таких умов вельми актуальним є завдання щодо забезпечення процесу відтворення, який призвів би до поступового поліпшення якості ресурсів інноваційного розвитку. Високий рівень розвитку інформаційно-інтелектуальної складової суспільства повинен доповнюватись не менш високим рівнем розвитку трудових ресурсів, тобто, по суті, — високим рівнем людського розвитку. Завдання підготовки компетентних спеціалістів може вирішуватися на основі високоякісної системи вищої освіти, що використовує сучасні освітні технології. Вказані технології є результатом інноваційної діяльності у сфері вищої освіти.

Вирішення комплексу означених завдань неможливе без вжиття заходів із стимулювання розробки та впровадження інновацій у сфері вищої освіти.

Проблемам організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів присвячено чимало праць відомих науковців, зокрема Андрущенко В.П., Грищенко І.М., Захаріна С.В., Каленюка І.С., Комарової О.А., Коровського А.В. Проте мають бути розроблені та надані реалістичні пропозиції з питань активізації інноваційного забезпечення розвитку вищих навчальних закладів в умовах викликів сучасного періоду, який характеризується звуженням традиційних джерел фінансування перспективних інноваційних проектів.

Мета роботи — викласти результати досліджень з питань організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в умовах викликів сучасного розвитку.

Нині економічна політика провідних країн спрямована на підтримку тих галузей, які є інноваційними за сутністю, представляють вищі технологічні уклади і здатні забезпечити домінування національних виробників. Приміром, у споживчому секторі економіки США такими галузями визнано [5; 8]:

- телекомунікації (на початкових стадіях освоєння);
- гена інженерія та біотехнології (у тому числі так звані «споживчі біотехнології»);

- розширення сфери застосування лазерної та оптико-волоконної техніки;
- виробництво електронної техніки, що задовольняє споживчі потреби (включаючи електронну поліграфію, електронний документообіг, електронні технології купівлі товарів і послуг тощо).

З урахуванням визначених пріоритетів формується і пропозиція на ринку освітніх послуг. Провідні університети США вкладають значні інноваційні ресурси в організацію навчальної бази для підготовки спеціалістів саме пріоритетних галузей, які забезпечують майбутнім працівникам найбільш гідні умови праці [5; 8].

Країни-лідери добре усвідомлюють, що в креативній економіці основною цінністю в процесі виробництва є не обладнання, і навіть не технології (за наявності фінансового ресурсу їх можна придбати або у короткі терміни створити), а саме творча людина. Відповідно, компанії ведуть доволі жорстку боротьбу за креативних працівників (цю боротьбу інколи називають «скупкою мізків»). Таким працівникам створюють усі умови для забезпечення комфортних умов праці, у тому числі й підвищення кваліфікації за рахунок компанії [3, с. 11—13].

На нашу думку, цілком очевидно, що за таких умов ключовим сектором забезпечення національної конкурентоспроможності стане вища освіта, а також створення національної мережі закладів підготовки та перепідготовки фахівців відповідно до потреб ринку. В основу стратегії розвитку освіти мають бути покладені принципи розвитку та самореалізації творчої особистості, розвитку креативних здібностей людини, постійна спрямованість освіти до потреб інноваційної економіки, забезпечення безперервного навчання, інтеграції науки, освіти і виробництва.

Відтак, розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з модернізацією вищої освіти для того, щоб задовольнити потреби й прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей як у громадському, так і в приватному секторах.

Сучасна вища освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема економічний успіх, політичну стабільність, сталий розвиток суспільства тощо. Ці завдання реалізуються через таку організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток, підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення таких наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців [4, с. 59—66]. Тобто, без перебільшення, від параметрів розвитку сфери вищої освіти значною мірою залежить формування інтелектуального потенціалу суспільства та параметрів національної інноваційної системи держави, а відтак — і її місце в глобальній системі координат.

Наразі в Україні відсутні передумови для формування моделі «креативної економіки», оскільки показники раціоналізаторської та винахідницької активності є заниженими. Це проявляється у порівняно незначній кількості зареєстрованих об'єктів промислової та інтелектуальної власності. Чисельність зайнятих у промисловості творців, тобто основних суб'єктів формування інтелектуального капіталу, має СТІЙКУ тенденцію до скорочення. Зменшується кількість підприємств, що виконували роботи зі створення і використання об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій [5]. Це матиме значні негативні наслідки, оскільки економіка втрачає інституціональний потенціал для розширеного відтворення інтелектуального капіталу, а отже, гальмується ефективна інтеграція освіти і виробництва. Звідси якість та престижність професійної (у тому числі вищої) освіти залишатимуться недостатніми.

У сучасних умовах найочевиднішим чинником ризику стійкого економічного зростання (як складової сталого розвитку) є інноваційний. Державна політика забезпечення такого зростання має бути спрямована на формування необхідного обсягу інвестиційних та інноваційних ресурсів, їх цільове використання, а також на створення умов для здійснення порівняно некапіталомісткого інноваційного прориву (розвитку

конкурентоспроможних наукомістких виробництв, які не потребують великих фінансових витрат). Одним із засобів побудови соціальної держави є забезпечення розвитку вищої освіти на інноваційних засадах [6, с. 29].

З іншого боку, розбалансованість соціально-економічної системи, яка не здатна забезпечити достатній платоспроможний попит на освітні послуги, а це, своєю чергою, призводить до згорання у сфері вищої освіти інноваційних трансформацій, знижує об'єктивно існуючі її можливості до самозбереження і саморозвитку. Така загроза поглиблюється перехідним характером економічної системи, а значить — її іманентною стійкістю, що, між іншим, посилює ступінь впливу дестабілізуючих чинників на розвиток вищих навчальних закладів. Зазначена ситуація більшою мірою є наслідком відсутності стратегії розвитку вищої освіти, чіткої мети регулювання освітньої діяльності, організації державної підтримки провідних навчальних закладів. Результатом цього є неефективність системи державного регулювання діяльності вищих навчальних закладів, що саме по собі також провокує виникнення додаткових ризиків [7].

Якщо проаналізувати вплив науково-технічного прогресу на розвиток глобального ринку освітніх послуг та культури їхнього споживання, можна виділити певні особливості. Економісти зазначають [8, с. 122], що сучасний рівень розвитку суспільного виробництва немовби «давить» на споживача, змушуючи його купувати більш досконалі у технологічному відношенні товари, формуючи таким чином і певні нові споживчі потреби. У науці навіть функціонує термін «рабська поведінка споживача», що характеризує комплекс дій споживача щодо задоволення нав'язаних йому потреб у процесі інноваційного розвитку виробництва.

Найбільш яскраво вказані тенденції простежуються на прикладі послуг мобільного зв'язку. Важко повірити, але лише на початку 90-х рр. XX ст. кількість українських споживачів, що мали індивідуальний переносний телефон, який здатен підтримувати зв'язок за допомогою супутникових технологій, вимірювалась сотнями. У середині 90-х рр. XX ст. таких споживачів було близько сотні тисяч. Наприкінці 90-х рр. XX ст. — близько мільйона, нині — близько двадцяти мільйонів. Крім того, значно збільшуються можливості самих мобільних телефонів.

Нині це не лише пристрій прийому-передачі звукового сигналу, а й відеокамера, фотокамера, калькулятор, органайзер та ін. Купуючи такі телефони, споживачі немов «наздоганяють» науково-технічний прогрес, хоча реальних потреб у такій складній техніці, як правило, вони не мають [5; 8].

Сформований таким чином попит являє собою важливу характеристику розвитку ринку будь-якої країни. Якщо в економіці переважають високотехнологічні виробники, споживачі віддають перевагу високотехнологічній продукції, і навпаки, як це має місце в Україні — домінування в складі економіки виробництв із низьким ступенем переробки за умов слабого платоспроможного попиту призводить до надмірного споживання низькотехнологічної продукції (переважно це продукти харчування та житлово-комунальні послуги).

У цьому зв'язку важливим напрямом державної політики є формування і виховання у громадян певної культури споживчої поведінки. Ефективними важелями вирішення цього завдання виступає саме вища освіта, а також наука, культура, підтримка належного рівня толерантності та моральності у суспільстві. Важливу роль відіграють і рівень доходів домогосподарств, оскільки більший рівень доходів дає змогу купувати більш якісні (а значить високотехнологічні) товари та послуги.

На наш погляд, політика формування споживчих настроїв в Україні має бути спрямована на стимулювання попиту на інноваційні товари та послуги вітчизняних підприємств. У сфері послуг доцільна підтримка вищої освіти, яка виконує низку важливих соціально-гуманітарних функцій.

Конкурентоспроможність системи вищої освіти, насамперед, залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів, у тому числі й так званих методів «активного навчання» [9]. Це можливо, якщо вся система освіти, зокрема і вища, базуватиметься на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб досягти бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно, насамперед, залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва [10].

Хибна настанова призвела до відриву інноваційної сфери від її органічної сутності — виробничого сектору. Безпосереднім результатом подібних ідеологічних імперативів став превалюючий розвиток «модних» невиробничих сфер (торгівля, банки, біржі, казино, шоу-бізнес тощо) та нераціональне дрібнення виробничих об'єктів. Не дивно, що така «нова» економіка просто фізично не в змозі забезпечити запуск промислових інновацій.

Країна, яка не здатна забезпечити випереджаючий розвиток власної науки та освіти, годує іноземну науку та промисловість (саме так іншими словами можна сформулювати відомий афоризм). Подібна країна приречена на нееквівалентний зовнішньоекономічний обмін, залежність від багатьох зовнішніх чинників, виконання функції постачальника природної сировини і робочої сили для ТНК і розвинутих країн, що концентрують глобальний інтелектуальний потенціал.

Отже, технологічна реструктуризація вищої освіти стає пріоритетним завданням державної антикризової політики на перспективу.

Організація високоефективної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів виступає неодмінною умовою високої якості освітніх послуг, і, як наслідок, сприяє прискоренню переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

Для підтримки інноваційної діяльності вищих навчальних закладів необхідно розробити реалістичні механізми державно-приватного партнерства, які дозволили б акумулювати фінансові та інтелектуальні ресурси для реалізації відповідних проектів.

Необхідно враховувати, що високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти на основі широкого впровадження та використання освітніх інновацій є також вагомим чинником сталості національної системи освіти взагалі, особливо якщо він досягається, передусім, за рахунок створення і реалізації конкурентних переваг країни та підвищення ефективності усіх видів освітньої діяльності. Стабільна затребуваність на внутрішньому та зовнішньому ринках вироблених у країні інноваційних освітніх тослуг визначає стабільність темпів її економічного розвитку.

Інноваційна діяльність у вищих навчальних закладів має здійснюватися через впровадження інноваційних освітніх розробок та нововведень, реалізацію інноваційних освітніх проектів, трансфер освітніх технологій.

У подальшому слід провести дослідження з проблем методології бізнес-планування інноваційних проектів, що реалізуються вищими навчальними закладами.

1. *Коровський А.В.* Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: монографія / А.В. Коровський. — К.: КНЕУ, 2004. — 184 с; 2. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: Основа, 2006. — 592 с; 3. *Каленюк І.С.* Економіка освіти: навч. посіб. / І.С. Каленюк. — К.: Знання України, 2003. — 316 с; 4. *Кома-рова О.А.* Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О.А. Комарова. — Кіровоград: ДЛАУ, 2009. — 336 с; 5. *Захарів С.В.* Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки / Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України:

монографія / За ред. д.е.н., проф. Л.І. Федулової. — К.: НАН України, ін-т екон. прогноз., 2011. — С 245—302; 6. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / За ред. чл.-кор. НАПНУ І.М. Грищенка. — Хмельницький: ХНУ, 2010. — 478 с; 7. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / За ред. акад. НАПНУ В.П. Андрущенко. — К.: Педагогічна преса, 2006. — 208 с; 8. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України: монографія / Л.І. Федулова, М.П. Данько, С.В. Захарін та ін. — К.: Ін-т екон. прогноз., 2007. — 472 с; 9. *Смолкин АМ.* Методы активного обучения / А.М. Смолкин. — М.: Высшая школа, 1999. — 176 с; 10. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / За ред. акад. - НАПНУ В.І. Лугового. - К.: Педагогічна преса, 2009. - 384 с